

PREDSTAVLJAČKA OBILJEŽJA FOLKLORA DUBROVAČKOG PODRUČJA

LADA ČALE FELDMAN

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

Rad se temelji na onome dijelu rukopisnih zbirki IEF-a koji sadrži zapise o predstavljačkim aspektima folklorne građe skupljene u dubrovačkom području. Smatrajući zbirke vrijednim dokumentima koji na specifičan način svjedoče o nacionalnom sastavu i obilježjima folklorne kulture toga kraja, autorica daje pregled svojstava i zastupljenosti pojedinih njezinih predstavljačkih oblika, posebno se usredotočivši na dio građe koji do sada nije bio sustavno prezentiran.

Institut za etnologiju i folkloristiku raspolaže rukopisnim zbirka koje obuhvaćaju folklornu građu skupljenu pedesetih i šezdesetih godina u dubrovačkoj okolici, Primorju, Konavlima i otoku Šipanu. Kako je, nažalost, djelomice riječ upravo o krajevima koje je onedavna zauzela i posve opustošila Jugoslavenska armija i crnogorski rezervisti želeći ih prisvojiti kao tobožnje srpske krajeve, spomenute zbirke ukazuju nam se kao dvostruko svjedočanstvo. Prije svega, one na svoj osobit način svjedoče da ta područja nastavaju Hrvati: kazivači običaja, pjesama, pripovijetki, poslovice, zagonetki i dječjih igara izrijeком spominju hrvatsko ime, ili ističu katoličku vjeroispovijest i nacionalni sastav svojega kraja, ili njihov iskaz o običajima pokazuje kako su se služili hrvatskim nacionalnim obilježjima i pjevali hrvatske pjesme, pa i onda kada su bile zabranjivane. Sam je zapisivač, Nikola Bonifačić Rožin, čije zbirke tvore glavninu pregledane građe, izričito naglašavao nacionalni osjećaj svojih kazivača. Tako u uvodu svoje zbirke konavoskih običaja, povodom spomena jedne dramske igre sa sijela, navodi:

"Kazivao mi ju je stari Đuro Radin, koji se drži potomak bogumila, a izraziti je konavoski Hrvat pa mi reče, da će prije smrti zapaliti knjigu

kanonika Stojanovića, jer da krivim tumačenjem hrvatske povijesti Dubrovnik truje ljude".¹

Na drugome mjestu, donoseći kazivanje gospođe Ane Vuković, opisuje njezinu sobu ovako:

"U sobi gdje nas je počastila crnom kavom ima na zidu nekoliko velikih slika sa motivima iz hrvatske prošlosti. Jedna prikazuje Nikolu Šubića Zrinskoga kako sa četom izlazi iz Sigeta, barjak pred njim nosi brkati vitez Juranić. Na drugoj je slici ban Jelačić."²

Slično napominje i u predgovoru zbirci folklorne građe iz okolice Dubrovnika:

"Od učenika sam u školi u Mandaljeni čuo i ovaj tekst kolende: Sad nam širom otvorite vrata, evo nas Hrvata. Nikola Zec, istaknuti seljak u ovom kraju, bio je načelnik i prije II. rata predsjednik kotarske organizacije Hrvatske seljačke stranke ... on mi je potvrdio, da sam od djece dobro čuo, jer je župski kraj naseljen od samih Hrvata.(...) Na Dubcu sam čuo od Antuna Macana, koji brižno čuva u negdašnjoj dubrovačkoj stražarnici - kuli odlomke pletera i drugih hrvatskih starina: 'U župskim običajima živi hrvatski svijet!'"³

S druge su strane ove zbirke koliko-toliko očuvano blago duhovne kulture seoskoga stanovništva dubrovačkog područja, kulture za kojom nisu zavapila međunarodna kulturna udruženja, jer je prenose i gaje ljudi, sada neki poubijani (većinom starci, kao i svugdje najveće riznice usmene tradicije), neki prognanici, tužno nezanimljivi, oni i njihova spaljena ognjišta, naspram znamenitih dubrovačkih zidina, svjetske turističke atrakcije. Gotovo bi se moglo reći kako je život, usprkos znanstvenicima, potvrdio prevladanu Radićevu podjelu na "narodnu" i "gospodsku" kulturu!

Rukopisne zbirke na temelju kojih ću pokušati dati pregled predstavljачkih vrsta ovoga kraja već su jednim dijelom prikazane u dvjema studijama Nikole Bonifačića Rožina (1964-65, 153-173; 1966, 39-73), no ostalo je još dosta neobrađene građe, budući da se ta dva rada bave pretežito svadbenim (dubrovačko primorje) i pokladnim (Konavle) običajima, najizrazitijim teatralnim pojavama običajne tradicije. Zapisi građe temelje se na kazivanjima ispitanika po sjećanju, a ne na zabilježbama živa običajnog čina kojemu je zapisivač i sam prisustvovao, stoga im ne možemo pristupiti potpuno sigurni kako sadrže doista sve relevantne aspekte pojedinog običaja, a još manje kako on u tom obliku živi i danas. Unatoč tomu, i zapisi, a i na temelju njih nastale studije mogu se smatrati dragocjenim dokumentima jednoga vremenskog segmenta folklornog procesa, segmenta koji ne možemo

¹ Nikola Bonifačić Rožin, *Hrvatski konavoski narodni običaji*, IEF rkp 386, str. III. Kasnije, na str. 53, Bonifačić Rožin navodi i slijedeću Radinovu rečenicu: "Stojanović je lažac, kad govori o srpstvu Dubrovnika".

² Ibid. str. 99.

³ Nikola Bonifačić Rožin, *Hrvatski narodni običaji iz okolice Dubrovnika (Župa i Dubrovačka Rijeka)*, IEF rkp 393, str. II i IV.

zanemariti želimo li voditi računa o svim inačicama koje taj proces tvore. Vrijednim ih dokumentima možemo smatrati ne samo zbog toga što apsolutističkom postulatu "istinitog" bilježenja teatarskih, a pogotovu teatrabilnih zbivanja, ne može udovoljiti niti najsuvremenija tehnika (Batušić 1991, 180-183), nego i stoga što je Nikola Bonifačić pomno ispitivao svoje kazivače i temeljito bilježio sve što je smatrao važnim i uvijek pred očima imao mnogobrojne karakteristične predstavljачke i druge motive u ostalim hrvatskim krajevima, kao da je u duhu dozivao neku vrstu kontrastivne "tabele" međusobno usporedivih obilježja. Rezultat takva načina rada su i njegove već navedene tematske studije nastale kao prikaz i pokušaj sistematizacije dijela građe koju je skupio. Prosudbeni doprinos autora očituje se u njima upravo u njegovu kontrastivno-komparativnom pregledu predstavljачkih varijanti širom Hrvatske.

Običaje, igre, priče, pjesme, poslovice i zagonetke iz Konavala skupljao je Nikola Bonifačić Rožin godine 1961, od 23. svibnja do 9. lipnja. U predgovoru zbirci naglašava kako je u tih dvadeset dana tek uspio preletjeti "život i običaje od Oboda do Vitaljine", te kako je mnogo toga ostalo nezabilježeno. Njegov je dojam, da tamo tradicionalni oblici pokazuju znakove opadanja, tj. da se ne stvara novo, nego tek sporadično održava staro, i to poglavito pokladni običaji, kojima je poslije posvetio rad u *Narodnoj umjetnosti*. Izbor je logičan, jer se među ostalim u zbirci zabilježenim oblicima pokladni običaji izdvajaju ne samo brojem (34 zapisa od ukupno 115 zapisa karakterističnih životnih i godišnjih običaja) nego i propulzivnošću dramsko-predstavljачkih sastavnica koje su inače svojstveni karnevalu (Lozica 1990, 118-140 i 241-279): šaroliko kostimiranje bilo u iznošenu odjeću (Bonifačić Rožin 1966, 158), bilo muškaraca u žene i obrnuto, tjelesne preobrazbe isticanjem trbuha (str. 160 i 164) i namicanjem grbe (str. 163) te šminkanje čađom i bojama (str. 154-155); ophodi maskiranih grupa unutar jednog sela ili kroz više sela uz bučne najave, svirku i pjesmu, skakanje i ples (str. 154); njihov razvedeni aktorijalni sastav - "babe" (str. 158), "Cigani" (str. 163-164), "svatovi" (str. 164) i "Turci" (str. 165) kao grupni lik, maskirani par "djeda i babe" (str. 159), "biskupa i telala" (str. 162-163), samostalni lik "brice" (str. 164), zatim "babe" koja je trudna ili nosi dijete (str. 160-161), Karnevalove "majke", "žene", "suca" i "advokata" (168); pojava lutaka - životinja, npr. "ptice" (str. 158); lutka kao čovjekovih dvojnika - slamnatog Karnevala, naravno, kojega je ovdje više puta, što je iluzionistička zanimljivost koju Bonifačić nalazi i u Tijesnom kod Šibenika i u Novoj Vasi kod Poreča (1966, 167), zamijenio živi čovjek, prije spaljivanja u posljednji čas supstituiran lutkom⁴; kombinacije čovjeka i lutke ("konj", "noj", "deva", "baba nosi muža u sepetu"), upotreba raznolikih rekvizita, npr. volovski rogovi, barjaci, konopi i kolci, zvona i noževi, mačevi i sablje, štapovi, pepeo, preslice s vunom itd; naposljetku raznovrstan repertoar dramsko-predstavljачkih cjelina, s tekstom, podjelom uloga, dramskim sukobom i predvidljivim ishodom, kao što su "Ljubomorni muž i žena" (str. 159-160), "Maškara traži ukradeno jaje" (str.

⁴ Katkada se to činilo toliko neprimjetno da se publika prepala kako se ubija živi čovjek.

161-162), "Krađa krave" (str. 162) i "Suđenje Karnevalu" (str. 167-171), te prikazba ratnog sukoba maškara, s bombama i drvenim puškama (str. 171), a posebno mjesto u tom repertoaru zauzima "umetnuti" svadbeni običaj, u karnevalsko zbivanje inkorporirani lažni svadbeni akteri, sviješću o glumi probraženi u predstavljачki kodificirane svadbene "tipove", "noseća nevjesta", "đuveglja", "svatovi" i "biskup", zatim umetnuti fiktivni svadbeni ceremonijal vjenčanja (str. 164) ili pak, u turskoj skupini, iskušavanje plesom je li lažna mladenka šepava (str. 167).

No ne bi valjalo zapostaviti ostale teatrabilne oblike o kojima izvješćuje zbirka. Razvidno je, kako i Nikola Bonifačić Rožin ustvrđuje, da se svadbeni običaji "slabije drže". Zapisa o njima ima tek sedam i uglavnom donose cjelovite tekstove svatovskih pjesama pjevanih pri ispraćaju ili dočeku mladenke ili mladoženje. Uz pjesme koje opijevaju veselje obitelji i mladenaca, neke od pjesama implicitan su napatuk o svadbenom "mizanscenu", rasporedu svadbenih aktera u povorci ili oko svadbene trpeze, utoliko što djevojke svadbom poimence pozdravljaju svatove redom kojim pristižu, ili pak, u kući, pojedinim akterima svatovskog zbivanja nalažu da zauzmu tradicijom određena mjesta oko stola. Od predstavljачko-magijskih sekvenci spominju se dvije a odvijaju se na stvarnom i simboličnom pragu, nove kuće i novog života. Prva je primanje muškog djeteta u naručje i njegovo okretanje u smjeru kretanja sunca⁵. Druga je sekvenca također inačica raširenog motiva: svekar dočekuje nevjestu pred kućom, u usta joj sipa žlicu šećera i govori "sve što ti bilo gorko u ovoj kući bilo ti slatko, sve teško bilo ti lako", što je formula koju Bonifačić Rožin pronalazi i u dubrovačkoj okolini⁶ i u dubrovačkom primorju (1964-65, 62). Prigodno je spomenuti kako kazivač Luko Bećir iz Molunta napominje da je barjaktar na svadbi nekada nosio hrvatsku zastavu, što, pretpostavljam, znači da to nije bio slučaj u doba Bećirova kazivanja, osim u Boki, kako sam naglašava⁷.

Svega pet zapisa govori nam o još jednom životnom običaju koji sadrži izvjesne fiktivne govorne i gestualne činove prenesenog značenja, uglavnom s apotropejskom funkcijom, o čuvanju mrtvaca. U Konavlima on uključuje slamanje čaše ili nekog drugog predmeta za umrlim, kako bi za njim otišlo i sve zlo iz kuće. Kazivaču Luki Bećiru potkrao se iskaz o vlastitom doživljaju blagovanja uz mrtvaca, a potkrepljuje tezu o natruhama fiktivnog u tom običaju: "I čine mu zadnju večeru."⁸ Susjedi i prijatelji okupljaju se u pokojnikovo kući da ga posljednji put vide, zatim se uz jelo nariče, nabrajaju se pokojnikova dobra djela i upućuju mu se poruke i pozdravi za prethodno preminule. Da je i tu znala doći do izražaja nadarenost za improvizaciju, te da je i tu kolektivni recepcijski moment vrlo važan, govori kazivačica Mare Laptalo iz Uskoplja:

⁵ U Moluntu ne daju nevjesti dijete, nego nju okreću novostečeni majka i otac.

⁶ Nikola Bonifačić Rožin, *Hrvatski narodni običaji iz okolice Dubrovnika*, 1962, Zagreb, IEF rkp 393, str. 11.

⁷ Nikola Bonifačić Rožin, *Hrvatski konavoski narodni običaji*, 1961, Zagreb, IEF rkp 386, str. 13

⁸ Ibid. str. 14.

"Govorilo bi se kako bi došlo na pamet, da svi čuju.(...) Sada se rugaju ako jako plaču."⁹

Zimski i proljetni ophodi, koji su, kao i pokladni, isto tako svojevrsna animacija prostornih prebivališta na zatvorenom i otvorenom i koji su također običajna zbivanja socijalno-simboličkog (Clemente 1978, 52; Grazzini 1987, 79-81), sinkretičkog i kolektivnog značaja, (kolektivnog kako u pogledu njihovih izvođača, tako i u pogledu njihove, uvjetno rečeno, publike), a o kojima je kao teatralnim formama djelomice i na temelju ove zbirke pisala Tanja Perić Polonijo (1985), zastupljeni su u njoj s devet zapisa, od kojih se tek jedan odnosi na proljetne ophode. Žene idu odvojeno od muškaraca, negdje se skuplja hrana¹⁰, negdje ne skuplja, kao na primjer u Čilipima.¹¹ Socijalna uloga ovog običaja u Konavlima zamjetna je u specifičnim pjesmama koje se ovdje pjevaju i na Novu godinu, i za Božić, i o Uskrsu, tzv. "Vrapcu", u kojemu se iznose šale na račun suseljana, što bi se moglo usporediti sa srodnim sadržajima, pa i s funkcijom čitanja Karnevalove optužnice i testamenta, kako svjedoči komentar kazivača Ile Njire iz Čilipa: "U njima se otkrije šaljivo ili nezgodno, što se dogodi kroz godinu, da se narod nasmije."¹² Od predmeta što se nose pri obilasku spominje se cvijećem od papira okićena kita maslina i jabuka u koju se zabadaju novci, a na Spasovdan u kući se svilenim trakama i svježim cvijećem kiti crkveni križ, s kojime se zatim obilazi selo prije nego što bude vraćen na mjesto.

Preostaje još razmotriti relativno pozamašnu skupinu zapisa konavoskih igara, što dječjih, što igara odraslih (najčešće se izvode na sijelu), koji ovome pregledu pripadaju ponajviše zato što je njihov zapisivač u njima tražio i nalazio sukus "dramskog", pa uz rubove istipkanih stranica u rukopisu nalazimo njegovo naknadno dodano upozorenje kako je riječ o "dramskim prizorima". Neke od njih uvrstio je i u svoju antologiju narodnih drama, primjerice "Sudnicu" (Bonifačić Rožin 1963, 111-113), "Nasred grada Dubrovnika" (141-142), "Prodavanje čela" (146-147) i "Otvori vrata kapijo" (152). U zbirci ih ima zapisanih dvadeset i pet¹³, a osim svega dvije-tri, relativno predstavljauki nezanimljive, u svima je moguće zamijetiti što je u njima Bonifačić Rožin iznašao kao dramaturški i teatrološki relevantne čimbenike: stanovit raspon fiktivnih uloga koje suigrači preuzimaju, npr. "ban" i "car", "trgovac", "gospodar" i "lončići", "lupež", "gazda", "stražar" i "roba", "vrag", "andio" i "vojnici", "sudac", "žandar" i "stari čika", "pop" i "grešnik", "policajac", "lupež", "sudac", "svjedok" i "porotnici"; donekle fiksiran slijed uobičajenih replika, najčešće pitanja i odgovora; elemente pantomime, npr. u igri "Care, govedare"; gdje gdje prisutnost sukoba koji razvija radnju, kao u igrama "Sudnica", "Oranje" i "Mlinar", a u tim istima nailazimo i na prerušivanje, te na uporabu predmeta u nekoj označiteljskoj ili fiktivnoj djelatnoj funkciji, npr.

⁹ Ibid. str. 16-17.

¹⁰ Ibid. str. 26-27.

¹¹ Ibid. str. 31.

¹² Ibid. str. 30.

¹³ Ibid. str. 110-129 d.

puške za ulogu policajca, knjige i pera za "suca", šalice s pepelom za "mlinara"; unaprijed ustanovljeno kretanje (o kojemu kazivačeve obavijesti Bonifačić zapisuje u zgradama, držeći da pripadaju didaskalijama), te pjevanje koje je, uz naizmjenično primicanje i odmicanje dviju sučeljenih grupa, momaka koji prose nevjestu i djevojaka, potencijalnih isprošenica, dominantno izražajno sredstvo u igri "Došli smo k vama", a pjevan je i dijalog između momka i djevojke u igri "Nasred grada Dubrovnika". Jedan zapis izvješćuje i o igri svađe među dvjema lutkama, Fide i Pante, koje animira maskiran čovjek. Dio spomenutih igara posjeduje izvjesnu prikazbenu autonomiju, naime relativnu neovisnost fiktivnih od zbiljskih učinaka, ali u većini su ti učinci ispremiješani. Dječje igre započinju unutar zamišljenog, fiktivnog okvira, da bi kulminirale u stvarnom nadmetanju, bilo u predstavljачkoj domišljatosti ("Care, govedare"), bilo u brzini i spretnosti ("Lončići", "Na robe", "Čelice", "Care, govedare"). Šale na sijelu, u kojima se obično izabire netko da bude predmetom poruge, dramaturški su sazdate upravo na nepredvidljivoj pojavi zbiljskog unutar isprva dogovorene fiktivnosti - očađenja "grešnikova" lica u igri "Ispovijedanje", proljevanja vode sucu po glavi u "Sudnici", ili udaranja štapom po stražnjici u igri "Oranje".

Time smo iscrpili podatke iz rukopisne zbirke zapisa o konavoskim običajima. Iza nje kronološki slijede Bonifačićevi zapisi iz 1962. godine (od 13. X. do 10. XI.), koji se odnose na okolicu Dubrovnika (Župu i Rijeku dubrovačku). Predstavljачka građa zbirke nije sustavno prikazana, iako se Bonifačić mjestimice na nju poziva u potrazi za varijantama (1964-65, 66 i 70; 1966, 161).

Za svadbu Bonifačić u predgovoru zbirci kaže, da je u vrijeme kada je zapisivao "izgubila svoj negdašnji sjaj i dugi ceremonijal"¹⁴. O njoj svjedoči dvanaest prilično bogatih kazivanja prema sjećanju¹⁵. Ona nam govore o putanji kretanja svatova, o formaciji svatovske povorke, ovisno o tome idu li mladenci odvojeno ili zajedno u crkvu, o značenjski važnim gestama i predmetima, o svadbenim pjesmama, o zdravicama, o formulaičnim izrazima prilikom prosidbe, dolaska po mladu i dočeka svekrvinog i svekrovog.

Mladenci skupa odlaze u crkvu, ili se susretnu ispred nje, tj. mladoženjina povorka se poreda ispred crkve da dočeka nevjestinu. Kada se običava skupa prolaziti kroz selo prije samog ceremonijala, mladoženja s kumom odlazi najprije djevojčinoj kući, zatim se ide u crkvu, pa natrag k djevojci, ali drugim putem nego prije, zatim se u kolu obilazi kuća, u smjeru kretanja sunca, i tek se popodne, katkad nakon i po tri dana pirovanja, ide mladoženjinoj kući.

Formacija povorke. Ako idu odvojeno, mladoženjini se rasporede: domaćin, "prvjenac" - brat mladoženjine majke, mladoženja, kum, pa "buklijaš" s bocom vina i "torbaš" s 20 litara vina u mječiću oko vrata, pa svatovi jedan po jedan; ako idu zajedno: barjaktar, pa parovi, nevjesta s kumom, pa mladoženja s

---

¹⁴ Nikola Bonifačić Rožin, *Hrvatski narodni običaji iz okolice Dubrovnika*, 1962, Zagreb, IEF rkp 393, str. II.

¹⁵ Ibid. str. 6-29.

najstarijom mladenkinom neudatom sestrom, pa njegov kum s nekom ženskom osobom, pa svojta od najstarijeg do najmlađeg, pa prijatelji. Pri povratku izmijene se prva dva para: sada je mladoženja s mladom, a kum vodi mladenkinu najstariju sestru.

Geste i uz njih vezani rekviziti. Djever mladenku dariva cipelama, a nevjesta dariva svatove bijelim ubrusima. Svekrva mladenku dočekuje s jastukom položenim na prag, na koji ova klekne, pa je svekrva tripud opasne s upaljenom svijećom u ruci. I ovdje je, kao što smo već napomenuli, nudi žlicom šećera uz riječi "Dobro došla neve moja, što ti bilo grko sve ti bilo slatko"¹⁶, a mladenka, usuvši šećer u usta, žlicu prebaci preko sebe. Domaćin pak pri dočeku nosi bocu vina i jabuku na vrhu, a na jabuci grančicu masline. Barjaktarov rekvizit i tu je jedno vrijeme imao važnu socijalnu i političku simboličku funkciju:

"Barjak je bio crkovni od bratstva. Na svadbi se nije nosila hrvatska zastava. Ona se nosila za stare Jugoslavije, kad su bili sastanci politički."¹⁷

Karakteristične formule. Osim već navedenog svekrvinog pozdrava u novoj kući (koji se u Mokošici dopunjava trostrukim izgovaranjem slijedećega teksta: "Svijetlo i čestito/ svijetli nam među svojim drugama/ kako zvijezda danica/ među svojim zvijezdama./ Ne mećala sebe svijetlilo,/ kako maslina lisica zeleno."¹⁸), zapisi spominju obredno iskanje i dodjelu roditeljskog blagoslova u objema kućama, uz koje mladenkini svatovi udaraju mladence koji kleče na jastucima kolačima lagano po glavi, te izmjenu triju domaćinovih replika ("Prvom u dobri čas", "Drugom u dobri čas" i "Trećom dobrom srećom"¹⁹) i zbornog pripijevanja pri sjedanju za stol u mladoženjinoj kući. Poredak oko stola, kao i obično, strogo je utvrđen. Domaćin održi i zdravicu, međutim, nije zabilježen tekst ijedne od njih, jedino kazivač Nikola Zec upozorava da su se tekstovi zdravica čuvali u pisanom obliku, pa da na pirovima znadu zdravicu i čitati.²⁰

Pjesme. Pjeva "sopre domaćin", a svatovi mu pripijevaju pri povratku iz kuće. Svatovi pjevaju i pri blagoslovu, poslije ručka, pri odlasku nevjestnu, pri dolasku u novu kuću i pri prolasku kroz selo; momci su nekada u Čibači pjevali ispred kuće kad bi mladenci pošli na spavanje, ali u Župi, tvrdi Marija Lučić, to nije običaj²¹.

---

¹⁶ Ibid. str. 11.

¹⁷ Ibid. str. 29.

¹⁸ Ibid. str. 24.

¹⁹ Ibid. str. 16. U Čelovecima, kazuje Nikola Zec, može i domaćin pjevati, i to "Prva pomoz Bože,/ druga oće ako Bog da,/treća od Boga sreća", a mogu opet i svi replike samo izvikivati: "Prva!" - "Ljubav prva", "Druga!" - "Ljubav druga", "Treća!" - "Od Boga vam sreća!", između čega se obilazi oko stola (str. 25 i 27).

²⁰ Ibid. str. 28.

²¹ Ibid. str. 18.

Praksa da posebni skrinjonoše odnose djevojčino ruho u četvrtak prije svadbe ovdje je postojao u prošleme stoljeću. Kazivač Antun Macan iz Dubca prisjeća se i prizora otkupljivanja skrinje, o kojemu s obzirom na njegova predstavljačka obilježja govori Nikola Bonifačić Rožin u svojem radu o svadbenim običajima Dubrovačkog primorja (1964-65, 43-44), no Macan ga detaljnije ne opisuje.

Tek je četiri zapisa posvećeno običaju čuvanja mrtvaca, koji je ovdje uistinu izrazito tih. Istraživač je očito zdušno ispitivao, jer su zapisi prepuni negativnih rečenica, izjava o onome što se *ne* čini. Pero Bilić i njegova žena Anc iz Mokošice navode samo običaj da se izlije kanta vode za mrtvacem, i to je sve.²²

Prijedimo na godišnje običaje. Procjena je Nikole Bonifačića Rožina, da se od svih običaja u okolici Dubrovnika najbolje održavaju pokladni, o kojima u zbirci izvješćuje sedamnaest zapisa, bitno skromnijih nego u zbirci iz Konavala, kako u pogledu obavijesti o izvanjskoj atraktivnosti prerušivanja (maske²³, kostimi, lutka Karnevala), tako i u pogledu vrsne razvedenosti dramsko-predstavljačkih karakteristika. Od istovrsno maskiranih grupa luperkalijskoga tipa spominju se tzv. "repaši" očađenih lica, u prnjama, sa zvonima oko pasa, jarčevim rogovima na glavi, volovskim repom²⁴ i crijevom punim krvi oko vrata, kako bi se zorno dočaralo ubojstvo jednog od njih, na koji su jednom u Mokošici nasjeli i pravi žandari, privučeni naricanjem okupljenih žena. U iluzionizam prikazbe uvjerali su se tek nakon što je maškara-pop puhanjem kroz trsluku u stražnjicu uspio oživjeti ubijenoga (Bonifačić Rožin 1964-65, 70). Početkom stoljeća u Martinovićima se inscenirao i rat maškara, koje se po dogovoru nisu jedne drugima htjele ukloniti s puta, pa je i tu krv tekla iz crijeva²⁵.

Djeca i mladež se maskiraju svatko prema svojem nahođenju²⁶, u vraga, čovjeka ili životinju. Životinje katkad predstavljaju i odrasli, najčešće magarca i medvjeda - čovjeka presvučena volujskom kožom, koji se javlja u paru s prurušenim goničem - Mlinarom. Profiliraniji ljudski likovi također se formiraju nastupom u paru. Riječ je o poznatom motivu posvađanih muškarca i žene, trudne ili s djetetom - mačkom ili krpenom lutkom u naručju, pa ili ona optužuje muža kako već ima dijete s drugom, a neće da izdržava svoje zakonito, dok se on brani da ih nema čime hraniti, ili pak muž na optužbe odgovara da je

---

²² Ibid. str. 32.

²³ Spominju se maske od kartona (str. 54), maska od osušene kože konjske glave i "glave" od tikve s električnom lampom u unutrašnjosti likve, brkovima i bradom od vune (str. 66).

²⁴ Ibid. str. 64.

²⁵ Ibid. kazivao Niko Kelez, str. 64-65.

²⁶ Ibid. str. 53-54 i 66: "Oni su maškare svake rase. Nikako dva jednako" (kazivač Nikola Kelez iz Martinovića).

on prevaren i da dijete nije njegovo. Maskiraju se muškarci i mlade žene, inverzno u pogledu spola, ali kazivači navode samo imena muških izvođača.²⁷

Neizostavno je i u ovom kraju obilaziti selo sa slamnatom lutkom na magarcu, s kojom se i pleše prije ubojstva puškama ili spaljivanjem, koje slijedi po čitanju optužnice i oporuke. Njihov se sadržaj bogati kroz godinu skupljenim primjedbama suseljana, a uz prateće likove suca i advokata u frakovima i sa cilindrima, te barjaktara s poderanim barjakom, javlja se, kao i u Konavlima, "Krnevalova" noseća žena, koja tijekom ophoda nariče, brani muža da je "pravedan" i rodi krpenu lutku, a jedan zapis napominje da u Dubrovniku povorci prisustvuje i "Krnevalov" uplakani sin²⁸. Posljednje stranice zbirke donose povelike tekstove optužnice (30 točaka), obrane, testamenta, preporuka i "ostavštine lijepih pjesmica", čitanih 1961. u Mandaljeni, koje je zapisivač otipkane dobio od Nikole Zeca i njegovih sinova Bože i Pera.²⁹

U okolici Dubrovnika kolenda se od svete Kate do Tri kralja, a deset zapisa o kolendavanju donose uglavnom tekstove pjesama.³⁰ Obilazi se, kao i drugdje, u spolnim i dobnim grupama, prividno zato da bi se skupili darovi u jelu oko kojih se po završetku ophoda organizira okupljanje, svirka i pjesma. Zapravo, riječ je o planiranom prodoru kroz ograde intimnosti svake pojedine kuće, o periodičnu stapanju izvanjskog, javnog scenskog prostora i unutrašnjosti kuća koje selo tvore, a taj dualizam, izražen ne samo u podjeli seljana na skupine koje obilaze i ukućane koji ih dočekuju, nego i u podvojenosti stanovnika na one koji su voljni otvoriti vrata i one koji su prema tome neprijateljski raspoloženi, osnova je izvedbenih komponenti ovoga običaja: s jedne strane same činjenice grupnog obilaska sa svojim specifičnim putanjama kretanja (Perić Polonijo 1985, 387, 388), a s druge pjevnih dionica s njima svojstvenom trodijelnom shemom (molba za ulazak, pohvala domaćinu ili kletve i loše želje, oproštaj), te ponajviše, unaprijed uračunatih odgovora na nepovoljni odziv (Ispred kuće drvo loza/ a u kući domaćica koza./ Ispred kuće drvo murva/ a u kući žena kurva"³¹).

Nema spomena o maskiranju tom prilikom, osim ako u zimski ophod ne uračunamo posjet dvaju maskiranih likova o svetome Nikoli, naime samog svetog Nikole i Krampusa, koji posjećuju, ispituju³², straše i daruju prvenstveno djecu, ali svojom glumačkom uvjerljivošću znadu ustrašiti i odrasle, kazuje Pero Bilić iz Mokošice: "On je mislio da je to pravi sveti Nikola."³³ Glume ih većinom žene, kao kostim posluži im bijela plahta, stave si brađu i mitru na glavu, nose štap i zvone zvoncem, dok "Krampus", vezan lancem, nosi željezne vile.

²⁷ Ibidem, str. 62-63. Jednom je žena bila preobučena u Turkinju, kako svjedoči Nikola Kelez, koji je tom prilikom s bratom izvodio navedeni prizor (str. 65).

²⁸ Ibid. str. 56.

²⁹ Ibid. str. 155-166.

³⁰ Ibid. str. 41-53.

³¹ Ibid. str. 44. Ima i drugih varijanti, ali pogrde su konstanta.

³² "Je li znaš moliti Boga? Slušaš li roditelje? Učiš li dobro?" (str. 34)

U ovoj se zbirci navodi i stari način kažnjavanja grijeha (preljuba, krađe i psovke) tzv. "moricom"³⁴, što je naziv koji kazivači etimološki različito tumače, kao crnu ovcu ili kamen što "mori", a u Mokošici, gdje nema takvoga kažnjavanja, označavao je i improvizirano ribarsko sidro³⁵. Zapravo to je šuplji kamen o konopcu, koji se "grešniku" vješao oko vrata, pa je tako označen³⁶ morao, pognute glave, ići uokrug crkve ili po gumnu, da ga vidi cijelo selo. U Čelopecima grešnik bi se morao prije pokloniti lokalnom svecu, pa je tom prilikom često zazivao pravdu govoreći "Ti sveti Vicenco znaš, da sam ja nevin."³⁷ Bio je to važan trenutak kolektivnog očišćenja, jer saznajemo da je pop ispred oltara najavljivao tko će i kada "nositi moricu", kako bi što brojnija publika prisustvovala na ovaj način kondenziranoj i režiranoj simboličkoj kazni. Nemoguće je izbjeći asocijacijama na drevni obred jarčevog žrtvovanja, kao i na predstavljačku vrstu za koju se kaže da je od njega potekla: naslućujemo antagonizam između izdvojenog pojedinca, nerijetko nepravedno isključenog iz bratstva, i zajednice, koja se kolektivno podsjeća na društvenom stigmom obilježeno nepoćudno ponašanje koje bi moglo uzrokovati njezinu dezintegraciju, a sve se zbiva pod budnim okom božanske pravde i njezinih ovozemaljskih posrednika.

Dvije bi se zapisane dječje igre mogle izdvojiti kao teatrabilne forme. Prva se zove "Škatuli na komuncinu", u kojoj se djeca - škatule natječu u mimetičkoj izražajnosti, oponašajući "vile", "vještice", "Ciganke", "mačke" ili "domačice", već prema želji naredbodavca, koji estetički procjenjuje pojedine izvedbe i izabranome povjeruje svoju ulogu. Drugoj je ime "Pršuta" i podsjeća na grupu igara iz Konavala u kojima se potajice krađu "lončići" i "robe". Ovdje pak "gospodaru" "mačka" krađe "pršute" koje čuva "sluga".

Slijedeća zbirka o kojoj nam je govoriti tiče se dubrovačkog primorja, u kojemu je Nikola Bonifačić Rožin istraživao 1963. godine, opisavši poslije posebno njegove svadbene običaje (1964-65) i kolendanje³⁸. Prethodno treba napomenuti kako se na isti kraj odnosi i nevelika zbirka Lelje Taš iz 1953. Bonifačićev predgovor vlastitoj skupini zapisa upozorava, kako bi "netko trebao detaljnije ispitati folklor ovog zabačenog kraja dubrovačkog primorja",

---

³³ Ibid. str. 34.

³⁴ Ibid. šest zapisa, str. 102-110.

³⁵ Ibid. str. 110.

³⁶ Težina kamena, sudeći po kazivačima, varirala je od 4, 5 do 10 kila, a po nekima i do 50 kila, no vjerojatno je riječ o zabuni, jer zapisivač nas u zgradama upozorava kako mu se to čini nevjerojatnim. Da nije uopće važan točan podatak o stvarnoj, nego o njegovoj znakovnoj težini, kaže lijepo Antun Dedović Pećar iz Mlina: "To nije bila velika težina nego sramota." (str. 109)

³⁷ Ibid. str. 107.

³⁸ U predgovoru zbirci sam kazuje da je o tome govorio u radu "Kolendarski ophodi i čestitanja", *Danica pučki kalendar*, Zagreb, 1965, 119-127.

tj. brdskih sela Kliševo, Mrčevo, Mravinjac i Gromača, jer on sam za to nije imao dovoljno vremena³⁹.

Želimo li ukratko rekapitulirati što je Bonifačić u svojem pregledu svadbene "dramatike" tretirao kao najznačajnije predstavljачke karakteristike zamjetljive u svadbenim običajima dubrovačkog primorja, ponajprije ćemo naglasiti kako sela u primorju, za razliku od ostalih okolnih dubrovačkih sela, poznaju daleko više samostalnih svadbenih predstavljачkih cjelina, kao što su "Otkup skrinje" (Bonifačić Rožin 1964-65, 43-44), "Nevjesta dijeli pandišpanj" (61), "Putnik" (62), predstave maškara "Putnici od Imotske", "Kantar", "Kobila", "Žena s djetetom" i "Stara baba nosi otkupe za molitvu" (62-68), potraga za "utvom zlatokrilom" koja je odbjegli lovcima, motiv koji ovdje otvara prostor bogatoj *govornoj* improvizaciji, te se dijeli u više "prizora", početni ispred crkve, u kojemu se susreću domaćin i stari svat i gdje stari svat raspreda priču o svojoj četi i lovu što ga poduzeše za bana, lovu za neuhvaljivom utvom zlatokrilom koja je, čini se, postala plijenom domaćinove čete, te dočetni, u nevjestinoj kući, u kojemu se izvode mlade i stare lažne nevjeste, nakon čega pravu mladenku stari svat i "dever" iskušavaju plesom, da nije šepava (44-47). I Lelja Taš bilježi običaj u Dolima da se kod mladenke starome svatu izvedu lažne mlade, tzv. "pjevarice", koje ovaj odbija govoreći "da one nisu za njega, da će se nać mušterija" i darivajući ih jabukama, nakon čega se izvede prava nevjesta, koju treba plesom iskušati, "da nije šantava".⁴⁰ Ista istraživačica zapisala je, slično kao i Bonifačić (44), podatak da barjaktar u Dolima pred crkvom nad mladenkom izvija barjak, a zatim joj želi pobjeći, što mlada spriječi tako što mu uruči jabuku.⁴¹ U Mrčevu, prema istoj zbirci, iskušavaju je dolimbaša i "dever".⁴²

Bonifačić nam na uvid daje i bogate tekstove pjevanih počasnica (52-61), zdravica (50-52) i svadbenih molitvi, koje zbog njihove dužine, umjesto očeva i majki, često izgovaraju nadareniji pojedinci, obično stari svat (48-52). Valjalo bi isto tako dometnuti kako zbirka Lelje Taš svjedoči da je u Popovićima (Konavle) postojala tradicija da muškarci uz pjesmu plešu oko mladenkinog ruha⁴³, što ne nalazimo u Bonifačića.

Ni u Dubrovačkom primorju smrt nije povodom kakva izraženijeg predstavljачkog ponašanja - čuvanje mrtvaca zapisi (njih pet)⁴⁴ gotovo da i ne spominju, osim što kazivačice Nike Mihović i Jelica Kljunak naglašavaju da se u Gornjim Majkovima znalo tom prilikom gostiti i pjevati, ali kako je običaj

³⁹ Nikola Bonifačić Rožin, Folklorna građa iz Dubrovačkog primorja, 1963, Zagreb, IEF rkp 433, str. II.

⁴⁰ Ibid. str. 5.

⁴¹ Lelja Taš, Narodni običaji i pjesme iz okolice Dubrovnika 1953, Zagreb, IEF rkp 117, str. 5.

⁴² Ibid. str. 13.

⁴³ Ibid. str. 11.

⁴⁴ Nikola Bonifačić Rožin, Folklorna građa iz Dubrovačkog primorja, 1963, Zagreb, IEF rkp 433, str. 52-56.

ukinut zbog svojega neprikladnog veselog raspoloženja.⁴⁵ Naricanje za pokojnikom, relativno škrto, smatra se autentičnim, pa nema unajmljenih osoba koje bi to činile⁴⁶. Mare Vukašin iz Hodilja tvrdi kako se nekada mrtvace ukopavalo obučene u vjenčanu odoru.⁴⁷

Čak je 46 zapisa posvećeno pokladnim običajima. Neke od njih, sa svadbenim motivima, kao i dio samostalnih cjelina što se izvode na svatovima, npr. ritualno pogađanje oko "kobile", prikazao je Bonifačić u navedenom pregledu svadbene građe (1964-65, 62-71), a spominje ih i u radu o konavoskim maškarama, i to izradu lutke "tovara", nevjestin porod mačka i pokladne svatove (1966, 157, 161 i 164). No u zapisima ima podataka i o luperkalijskim značajkama primorskog karnevala, grupnom maskiranju u volujsku, ovčju, jarčevu, kravlju, lisičju ili zečju kožu sa zvonima ovješanim o vratu, načadenih ili obojanih lica, s vunanim bradama i brkovima, netko s visokim šeširima, ukrašenima šarenim papimatim trakama (Slano), netko s ovnovim rogovima na glavi i pletenom vršom u ruci, s rogovima kroz koje se trubi, štapovima i starinskim sabljama kojima se tuče, a tukli bi se zavađeni "loši" i "fini" maškari.⁴⁸ I u selu Ošlje, Hodiljama Kliševu i Gromači je, navodno, bilo po život opasnog razotkrivanja identiteta maškara i nadmetanja u borbi noževima a za prvenstvo u prolazu tijekom ophoda.⁴⁹

Muškarci se maskiraju u žene tako što, obučeni u narodnu nošnju, istaknu prsa, grbu, stražnjicu i trbuh, kao da su trudni, pa "rode" u nekoj od kuća, zapomažući i tražeći okrepu. I obrnuto, žene se presvuku u muškarce, tako što osim iznošenog muškoga odijela stave i platnene muške organe. U Dolima znadu iznijeti lonac ispred kuće i praviti se da jedu, a u Mravinci se svađaju, tuku, ljube i valjaju, ističući kako ih je sram to činiti.⁵⁰ U Slanome "žena" nosi mačka kao dijete, kojega se "muž" javno odriče, jer da ne sliča na njega.

Osim umetnutih lažnih svadbenih povorki, u povorci se nosi i lažni mrtvac, pokriven bijelom plahtom i navučenih bijelih čarapa na nogama, kojega u kućama časte pićem i oživljuju potezanjem za jezik. Za njim zvone čak i crkvena zvona, kao da se sprovod uistinu odvija.⁵¹ Ima i maskiranih Arapa s vunanim brcima i perčinima na papimatoj maski, Cigana i Ciganki s djetetom - lutkom u naručju, cehovskih grupa, "brijača", "stolara", "postolara", ali i individualnog profesionalnog maskiranja, u "popa" koji krsti pokladno "novorođenče", "dimnjačara", "doktora", grbavog i šepavog "prosjaka". U Česvinici inscenira se brijanje drvetom dok se žrtva pljuje i maže zemljom. Od životinjskih maski naprave "tovara", "kobilu", "čurke" (kombinacija motike omotane predom i pokrivača kojim se zaogrnc čovjek) koje vodi "pastir",

---

⁴⁵ Ibid. str. 56.

⁴⁶ Ibid. str. 55.

⁴⁷ Ibid. str. 53.

⁴⁸ Ibid. str. 83.

⁴⁹ Ibid. str. 86 i 105.

⁵⁰ Ibid. str. 95.

⁵¹ Ibid. str. 88.

"medvjeda" (čovjeka prekrivenog slamom i omotanog kožom crne ovce), koje bi "Cigani" vodili po selu moleći da im se dađe jesti, u protivnom će životinja okupljene ujesti ili napraviti kakvu štetu. Uz buku, lupanje, zviždanje, ples i zadirkivanje, maškare u grupama pod zajedničkom zastavom, crkvenom, hrvatskom ili improviziranom, od crvenog ili šarenog rupca, obilaze kuće kupeći što god za jelo i negdje zapleću linđo. Izbjegavaju govoriti, kao i drugdje, da ih ne prepoznaju, pa u Čepikućama u tu svrhu stavljaju drvo u usta.⁵²

Vješanje, zatim spaljivanje ili ubojstvo Karnevala (kojega u Stonu nazivaju Baldo Andro, dok u Slanome mijenjaju ime svake godine) puškom, središnji je karnevalski događaj, pa zbirka Lelje Taš, primjerice, govori isključivo o tome i ne daje obavijesti o maskiranju povorke. Lutku - koju zovu i "skitnicom" ili "putnikom", što će reći strancem, voze na kolima ili na magarcu, krećući se u smjeru sunca, trubeći i svirajući. Za plesa čita se ostavština, prepuna tijekom godine prešućivanih prigovora suseljanima. Ston ne poznaje popratnih likova "suca", "advokata", "majke" ili "žene", no u Slanom, gdje ovaj običaj jenjava, su Karnevala oplakivali i branili u staru nošnju obučeni i naoružani "otac" i "majka", kojima se suprotstavljaju ostale maškare, nabrajajući Karnevalove grijeh.

Ostaje nam razmotriti zimske ophode uz pjesmu i skupljanje darova u hrani i piću, na Badnju večer, za Božić popodne, o Staroj godini, za Tri kralja. Osim u Zatonu, gdje, čini se, žene nisu sudjelovale u tom običaju, kolendaju obično mladi, i muškarci i žene, noseći na početku povorke "kolendu", to jest svezane grančice masline okićene suhim smokvama i zabodene u jabuku ili naranču. Dvadesetak zapisa⁵³ ove zbirke ne daju značajnijih naznaka o kretanju i ostalim predstavljačkim osobitostima, nego se većma posvećuju točnom reproduciranju raznolikih pjesama koje se tom prilikom pjevaju, uobičajenih čestitarskih, u kojima se moli pristup u kuću, nabrajaju darovi koje se priželjkuje, te se uz dobre želje priprijeva svakom ukućaninu ili pogrdno odvraća na uskraćivanje gostoprimstva.

Četiri zapisa potkrepljuju tezu o fikcionalnom okviru dječjih igara koji se očituje u podjeli fiktivnih uloga i tvorbi izmišljene "dramske situacije": opet susrećemo motiv "lupežove" krađe "gospodarevih" "kokoši", igru "Oj Stjepane bane" kao varijantu igre "Otvori vrata, kapijo" iz Konavala, zatim lov "Ilovaca" na "zečeve", te obiteljsku igru "Vještica", koja se, nakon niza utvrđenih pitanja i odgovora, također završava lovom, ovaj put "vještrice" na ostale.

Govoriti nam je još jedino o Bonifačićevoj zbirci folklorne građe s otoka Šipana, skupljene 1965. Njezin najznačajniji sastav čine brojne pjesme i pripovijetke, dok je predstavljačkim običajima posvećeno svega osam zapisa, tri o kolendanju i šest o pokladnom maskiranju, a zabilježene su i dvije "dramske igre". Kolenda se na Badnju večer i na Staru godinu, opet u spolnim i dobnim grupama, s pjesmama kojima se stihovi uglavnom podudaraju sa stihovima zapisanima i u ostalim zbirkama. I tu je Bonifačić naišao na stih "Došli smo,

⁵² Ibid. str. 107.

⁵³ Ibid. str. 61-82.

došli, mladi Hrvati čestitati.⁵⁴ O pokladama ljudi se maskiraju u stara odijela, lica su ili prekrivena maskom, o kojoj nema navedenih brojnijih detalja (opisana je jedino maska pseće glave od kartona sa staklenim očima i zubima), ili namazana crnom i crvenom bojom. Izdvajaju se tek dva lika, "starac" s grbom i štapom, zvona sakrivenog u naborima odijela, i "trudna" žena koja putem zapomaže, teško se kreće i napokon na trgu rodi krpenu lutku. Glas i artikulaciju riječi izmijene stavivši nešto u usta. Pleše se lindo, ili maškare plešu međusobno, ili s ostalima u gostionici. Karnevala, slamnatu lutku s maskom staroga čovjeka, jedne ruke ispružene kao da maše i s cigaretom u ustima, nazivaju Mokrim bratom ili mu se daje ime po onome tko ga je napravio. Pred crkvom, neposredno prije spaljivanja, čita se oporuka, a za to vrijeme maškara tuče lutku, dok je druga brani, a ostale pjevaju "Lomaču si zaslužio/prijatelju, je l' ti žao". Nema pratećih likova. "Svira se" kantama i tanjurima, trubi u volujske robove, puca puškama.

Uz sedmi zapis ove zbirke Bonifačić je naknadno dodao naznaku "drama", a riječ je o opisu prikaza poroda na plesu maškara u Luki Šipanskoj, 1924, kazivača Antuna Đuke⁵⁵. U njemu su sudjelovali likovi "babice", "doktora", "muža" i "žene" koja stenjući uvjerava prisutne da će doskora roditi, što ostali ne vjeruju, no ona ipak rodi, i to ribu, koju izvuku ispod ženine suknje, na što se svi čudom čude. Kazivač Đuro Margaretić, pak, sjeća se da se 1928. u gradu Dubrovniku Stradunom prošetao neobičan roditeljski par s djetetom u rukama, "opatica" i "fratar"⁵⁶. Motiv "brijanja" spomenut je u "Dodatku" zbirci, kao i podatak da Cigani za poklade pripreme kombinaciju čovjeka i lutke, "Konja". U "Dodatku" s kraja zbirke naveden je i običaj da o Svetome Nikoli dvije maskirane osobe obilaze kuću, darivajući dobru i strašći zločestu djecu, naime sam Sveti Nikola i vrag, koji podatak nalazimo i u zbirci iz okolice Dubrovnika. "Sveti Nikola" je čovjek ogrnut bijelom plahtom, s bijelom mitrom od papira na glavi, s bradom od pamuka i ošminkanih očiju, te sa štapom u jednoj, a s košaricom s darovima u drugoj ruci. "Vrag" je ogrnut crnim plaštem, na glavi ima crni fes i roščiće, na licu mu je papimata maska s obvezatnim istaknutim jezikom, a u rukama lanac, kovčeg i prut kojim prijeti⁵⁷. I zapis pod naslovom "Mlin"⁵⁸ Bonifačić je također okarakterizirao "dramom", zbog izmjeničnog redanja replika i prisutnosti fiktivnih uloga "mlinara" i "pomlioca" koji su došli samljeti žito, no u njoj je teško naći izrazitijeg elementa sukoba.

Ostale zbirke Instituta, nastale istraživanjem u istim krajevima otprilike u isto vrijeme, predstavljачkih se aspekata običaja rijetko ili gotovo nikako ne dotiču, budući da su uglavnom ustrojene prema primarnim istraživačevim interesima, to jest, u njima prevladavaju zabilježbe običaja i vjerovanja utkanih

---

⁵⁴ Nikola Bonifačić Rožin, *Folklorna grada s otoka Šipana*, Zagreb, 1965, IEF rkp 754, str. 1.

⁵⁵ Ibid, str. 6-7.

⁵⁶ Ibid, str. 7.

⁵⁷ Ibid, str. 43-44.

⁵⁸ Ibid, str. 44-46.

u svakodnevicu, pjesama, pripovijetki ili plesova, pa tako Bonifačićeve zbirke građe, nastale kao rezultat potrage za predstavljачkim obilježjima folklor, kao što smo već rekli u uvodu pregleda, doista možemo smatrati osnovnim osloncem i vodičem kroz predstavljачke raznolikosti istraženoga područja,⁵⁹ a i relativno dobrim polazištem eventualnoj budućoj usporednoj analizi mijena u predstavljачkim osobitostima dubrovačkoga folklor.

LITERATURA

Batušić, Nikola

1991 *Uvod u teatrologiju*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb.

Bonifačić Rožin, Nikola

1961 *Hrvatski konavoski narodni običaji*, Zagreb, IEF rkp 386, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb.

1962 *Hrvatski narodni običaji iz okolice Dubrovnika*, Zagreb, IEF rkp 393, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb.

1963a *Folklorna građa iz Dubrovačkog primorja*, Zagreb, IEF rkp 433, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb.

1963b *Narodne drame, poslovice i zagonetke*, Matica hrvatska, Zora, Zagreb, (Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 27).

1964-1965 "Svadbena dramatika u Dubrovačkom primorju", *Narodna umjetnost*, Zagreb, 3, 39-73.

1966 "Pokladne maškare u Konavlima", *Narodna umjetnost*, Zagreb, 4, 153-173.

Bošković-Stulli, Maja

1990 "Folklorno događanje u gradu Dubrovniku", *Forum*, Zagreb, XXIX, 1-2, 161-179.

Clemente, Pietro

1981 "Maggiolata e Segala-vecchia nel senese e nel grossetano", u: *Festa. Antropologia e semiotica*, Nuova Guaraldi, Firenze, 46-57.

Grazzini, Nevia

1987 "Befanate e maggiolate in Toscana", u: *I fabulosi parlari*, Editori del Grifo, Montepulciano, 79-85.

Lozica, Ivan

1991 *Izvan teatra*, Hrvatsko društvo kazališnih kritičara i teatrologa, Zagreb.

Perić-Polonijo, Tanja

1985 "Koleda - tekst u ophodu", u: *Dani Hvarskog kazališta, Srednjovjekovna i folklorna drama i kazalište*, Književni krug, Split, 358-397.

Taš, Lelja

1953 *Narodni običaji i pjesme iz okolice Dubrovnika*, IEF rkp 117, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb.

---

⁵⁹ Ovaj rad usredotočio se na pregled zbirke seoskoga folklor, a nije se bavio nerazlučivim uzajamnim utjecajima seoskoga i urbanog dubrovačkoga folklor, o kojemu podrobnije govori studija Maje Bošković-Stulli (1990).